

Paár Ádám

A bőrszín és a szociálpolitika

Reflexió Lisa Disch elemzésére

Konzervatív, libertáriánus, populista vagy szélsőjobboldali? Az amerikai és az európai elemzők körében zavar uralkodik a Tea Party mozgalom ideológiájának meghatározásával kapcsolatban. Az alulról szerveződő, ún. grass-roots mozgalom, amelyet a válság, valamint a George W. Bush és Barack Obama elnökök pénzügyi mentőcsomagjaival, általában pedig a szövetségi kormányzat hatalmának kiterjesztésével szembeni tiltakozás hívott életre, az elmúlt két év során az amerikai belpolitika megkerülhetetlen tényezőjévé vált.

Számos olyan vélemény jelent meg a külföldi és a magyar sajtóban, amely szerint a Tea Party eszmerendszerében domináns elem a rasszizmus. Erre a vélekedésre az elnök afroamerikai gyökereire utaló gúnyos szlogenek (pl. „Menj vissza Kenyába”), valamint a mozgalom néhány prominensének a kisebbségi csoportok (afroamerikaiak, színesbőrűek, muszlimok, illegális bevándorlók) ellen megfogalmazott állításai szolgáltattak alapot. A szociológiai felmérésekből kiderül, hogy a mozgalom bázisa meglehetősen „egyszínű”: a tagság több mint 90%-a fehér bőrű. A hazai médiában népszerű elmélet szerint a Tea Party a szabad piaccgazdaságot védelmezi az állami beavatkozással szemben (az már egyéni attitűd és világnézet kérdése, hogy a magyar sajtóban ki értékeli [negatívan](#), ki pedig [pozitívan](#) a mozgalomnak ezt az állítólagosan központi jellegzetességét).

Ez az állítás azonban szintén leegyszerűsíti a mozgalom lényegét. A Tea Party támogatói között vannak ugyan milliomosok is, de a tagság nagyobb része a középosztály és a középosztályi szinten élőknel szegényebb rétegek köréből kerül ki.

A mozgalom tehát leginkább a fehér kisemberek mozgalmának tekinthető. De vajon a két tényező (a bőrszín és a társadalmi helyzet) összefügg-e egymással?

Lisa Disch politológus, a Michigani Egyetem professzora 2010 decemberében megjelent elemzésében a mozgalmat új szempontból [elemezte](#). Disch a „*The Tea Party: the American „precariat”?*” című elemzésében a Tea Party szimpatizánsainak értékrendjét a szociálpolitika és a bőrszín összefüggésében vizsgálta. Elemzésének megközelítése tanulságos lehet a hazai roma- és szociálpolitika, valamint az ezzel kapcsolatos előítéletek gyökereinek értelmezésében is.

Az „elfeledett ember” lázadása

„Nincsen jogod arra, amit megkerestem”

(egy jelszó, amelyik elhangzott a Tea Party tüntetésein)

Disch elemzésében emlékeztet arra, hogy az „elfeledett ember” kifejezést a korlátlan szabad verseny és a szociáldarwinizmus egyik hirdetője, William Graham Sumner amerikai szociológus vezette be a köztudatba a 19. század végén. Az „elfeledett ember” annak az amerikai középosztálynak vált a szinonimájává, amelynek az adójából az 1930-as évektől az 1970-es évek közepéig felépült a válság utáni „új” Amerika. A szövetségi kormányzat által a New Deal idején, és különösen az 1960-as években elindított szegénységellenes és oktatási programok révén tömegek emelkedtek ki a mélyszegénységből, az 1960-as és az 1970-es években a korábban diszkriminált csoportok (pl. az afroamerikaiak) a fehérekkel egyenlő politikai és szociális jogokat nyertek.

Mindeközben a fehér középosztály egyre több tagja érezte úgy, hogy ők fizetik meg a Demokrata Párt által létrehozott Nagy Társadalom (Great Society) „számláját”, miközben ők maguk nem részesülnek terheikkel arányosan a jóléti programok

nyereségéből. Az afroamerikai népelességgel és a többi kisebbséggel szembeni pozitív diszkrimináció sokakat felháborított a régi középosztály körében. Az „elfeledett emberek”, akik az 1930-as években még az amerikai politikai nyelvezetben „liberálisnak” nevezett (európai nézőpontból: baloldali) reformokat, a „liberális” Amerika kiépülését támogatták, és így eredetileg rokonszenveztek a Demokrata Párttal és a New Deal-lel, az 1980-as években már jelentős részben a reagani konzervatív fordulat háttérját alkották.

Disch nem véletlenül idézi fel a kormányzati terhek miatt tiltakozó „elfeledett ember” fordulatát, ugyanis ebben véli felfedezni a Tea Party történelmi előzményét, és egyúttal magyarázatot kínál arra, miért és mennyiben jellemzi a mozgalmat a rasszizmus. Elemzésében rámutat arra, hogy ellentmondás feszül a mozgalom szimpatizánsainak retorikája és gazdaság- és társadalompolitikai elveik között. A mozgalom konzervativizmusát úgy értékeli, mintha az egyfajta „hamis tudat” volna – bár maga nem használja ezt a Marxig visszanyúló kifejezést: a közpolitikai kérdésekben a mozgalom szimpatizánsai „liberálisok”, vagyis támogatják a jóléti intézményeket, ugyanakkor elutasítják a szövetségi kormányzat túlterjeszkedését, és a „kis kormányzat” hívei. A rasszizmussal kapcsolatban kimutatja, hogy az nem tudatosan van jelen a mozgalomban, ennek szociális előzményei vannak.

Disch szerint a Tea Party szimpatizánsai nem utasítják el eleve a New Deal és a hatvanas évek „liberális” reformjai során bevezetett szociális juttatásokat (pl. a veteránok képzési támogatását vagy az idősek és rokkantak ellátására szolgáló társadalombiztosítást, az ún. Medicare programot). A szerző emlékeztet arra, hogy ezek a juttatások bevezetésük idején szinte elérhetetlenek voltak a túlnyomórészt mélyszegénységben élő afroamerikai lakosság számára.

A fehér középosztály úgy tekintett ezekre a szolgáltatásokra, mint amelyek hozzátartoznak a középosztálybeli identitáshoz, és mivel a középosztály hosszú ideig „fehér” volt, a középosztálybeli identitás egyúttal fehér identitást is jelentett.

Manapság viszont a fehér középosztály tagjai aggódnak ezeknek a juttatásoknak a fenntarthatósága miatt, miközben úgy érzékelik, hogy az adójukat a kormányzat nem a működő jóléti rendszerek fenntartására és fejlesztésére fordítja, hanem egyrészt egy átfogó rendszer (az általános egészségbiztosítás) kiépítésére, másrészt pénzügyi mentőcsomagokra – amelyeknek ráadásul nemcsak a bajba jutott lakáshitelesek, hanem az autógyárak és a bankok is kedvezményezettjei voltak –, illetve célzott segélyekre. Jellemző, hogy Obama megválasztása után többen is féltették az 1965-ben létrehozott Medicare rendszert a jelenlegi demokrata elnök reformelképzeléseitől, és aggódtak amiatt, hogy a kormányzat megnyirbálja a nyugdíjasok juttatását (ehhez tegyük hozzá, hogy a nyugdíjasok jelentős része fehér, illetve republikánus törzsszavazó).

A középosztály tagjai úgy érzik, hogy miközben ők szenvedik meg a válság hatásait, és az ő életszínvonalukban következik be a legnagyobb mértékű romlás, addig olyanok (is) részesülnek az ő kárukra a kormányzati juttatásokból és jóléti szolgáltatásokból, akik nem dolgoztak meg ezekért a szolgáltatásokért, akik nem fizettek annyi adót, mint ők. A Tea Party tüntetésein az alábbi üzenetet címezték a kormányzatnak, ironikusan utalva az állami újraelosztásban rejlő ellentmondásra: *„oszd el a munkaetikámat is.”*

Kimondatlanul bár, de a rasszista elem is megjelenik az újraelosztás ostorozásában. A magát vesztesnek érző fehér középosztály körében felszínre kerültek a régi sztereotípiák. Disch egy 2010. áprilisi közvélemény-kutatás adataira hivatkozik, amelyet a Washingtoni Egyetem kutatója készített. A „faji irigységre” vonatkozó kérdéseket hat olyan államban tették fel, amelyek a Tea Party háttországnak tekinthetőek.

Az eredmény szerint a mozgalom hívei között erősen tartja magát a vélemény, hogy a keményen dolgozó fehéreknek kell állniuk az úgynevezett *„alulteljesítő”* afroamerikaiak segélyezésére fordítandó költségeket.

Disch végkövetkeztetése szerint a Tea Party támogatóinak középosztálybeli státuszát az 1930-as évektől az 1960-as évek végéig tartó, Demokrata Párt által kezdeményezett jóléti reformok alapozták meg. Ezeknek a reformoknak az eredményei beépültek a fehér középosztály identitásába, anélkül, hogy a középosztályban tudatosult volna a „nagy kormányzatnak” a jóléti folyamatban játszott szerepe. Ezért lehetséges, hogy a Tea Party a „kis kormányzat”, a szövetségi kormányzat visszaszorításának jelszavával, illetve az adóellenes hangulat felmelegítésével képes mozgósítani ugyanennek a középosztálynak a tagjait.

Következtetések

Disch értelmezése megértően kezeli a Tea Party szimpatizánsait, nem egyszerűsíti le a tömeges tiltakozás lényegét a piacgazdaság védelmére, ugyanakkor szembenéz azzal a problémával is, hogy valóban lehet némi igazság a rasszizmus vádja mögött. Távol áll azonban az elemzéstől az a szemlélet, amelyik egyoldalúan csak a többségi társadalmat, vagy egyoldalúan csak a kisebbség(ek)et teszi felelőssé azért, hogy a faji „kártya” is megjelent az aktuálpolitikában. Disch érvelése szerint a válság következtében megrendült társadalmi státusz védelme mozgósította a szegényellenes hangokat, ezek pedig összefonódnak a burkolt rasszista klisékkel (a szerző nem mondja ki, de az olvasó sejtheti, hogy ezek az előítéletek soha nem tűntek el a fejből). Nem a rasszizmus tehát a kiváltó „oka” a Tea Party tiltakozásának, az csupán „lecsapódása” a mozgalomnak. Nem a Tea Partyval kezdődött a faji probléma, az a mélyben mindig is jelen volt.

Az amerikai szerző megértő szempontja közelebb vihet bennünket a szociális juttatások megszigorítását követelő, Magyarországon is népszerű álláspont kereteinek értelmezéséhez.

A jóléti transferek csökkentésére vonatkozó középosztálybeli igény nemcsak az Egyesült Államokban, hanem Európában – a jóléti állam szülőföldjén – is jelentkezik.

Tévednénk azonban, ha azt gondolnánk, hogy a középosztály eleve elutasító lenne a jóléti állammal szemben. Nem általában a jóléti állam létezése, hanem a kormányzati újraelosztás módja és a célcsoportok összetétele, illetve az újraelosztás szükségszerű velejárójaként jelentkező adópolitika és a bürokrácia váltja ki a felháborodást.

Disch elemzése azért lehet fontos számunkra, mert bemutatja, hogy a szociális juttatások csökkentésének támogatása nem feltétlenül egy tudatos (neo)konzervatív (vagy neoliberális) attitűdből fakad, másrészt pedig a faji előítéletek sem tudatosan jelennek meg ebben az érvelésben. A középosztály jogosan aggódik amiatt, hogy az adójából egyre nagyobb mértékben támogatják a leszakadó rétegeket. Erre a helyzetre kínál egy – rossz – választ a Tea Party által képviselt „adópopulizmus”, vagyis az adócsökkentés és a kormányzati kiadások radikális csökkentésének követelése. Ez a válasz azért rossz, mert az adó- és kiadáscsökkentés, vagyis a gazdaság kínálati oldalának bővítése és a szociális juttatások összegének megkurtítása önmagában nem alkalmas rövid és középtávon a már leszakadt, a társadalom periferiájára szorult társadalmi rétegek problémáinak megoldására – egy válság pedig különösen nem megfelelő időszak a szociális juttatások lefaragására.

Ha egy kisebbség tagjai nagy arányban célzottjai a szociális juttatásoknak – mint például az Egyesült Államokban az afroamerikaiak, Magyarországon a romák –, akkor elkerülhetetlen, hogy az „adópopulizmus” becsatornázza az adott etnikai kisebbséggel kapcsolatos régi keletű előítéleteket.

Így „eticizálódik” egy olyan törésvonal, amelyik alapjában véve nem etnikai csoportok között húzódik, és az etnikai szempontnak eredetileg nem is volt köze a probléma kialakulásához.

Disch megértő elemzése elkerüli ennek az értelmezésnek a csapdáját. Bemutatja, hogy a jóléti állammal szembeni retorika nem feltétlenül jelenti annak teljes elvetését, hanem – középosztálybeli szemszögből – éppen a meglévő szociális rendszerek

védelmét, finanszírozhatóságának biztosítását célozza. Ugyanakkor a középosztályban gyakran nem tudatosul, hogy az általa élvezett szociális előnyök szintén a kormányzati beavatkozás és a kiadásnövelés eredményei. Egyszerű megoldás a perifériára szorult rétegek, különösen a kisebbségi csoportok felzárkóztatását hibáztatni a jóléti szolgáltatások minőségének romlásáért, illetve a túlzott adóterhekért. A szociális konfliktusok „eticizálása” pedig veszélyt jelent minden társadalomra. Érdeemes tehát szétválasztani és külön-külön szemlélni a két konfliktusforrást, mert más-más kormányzati megoldást és társadalmi kezelést igényelnek.